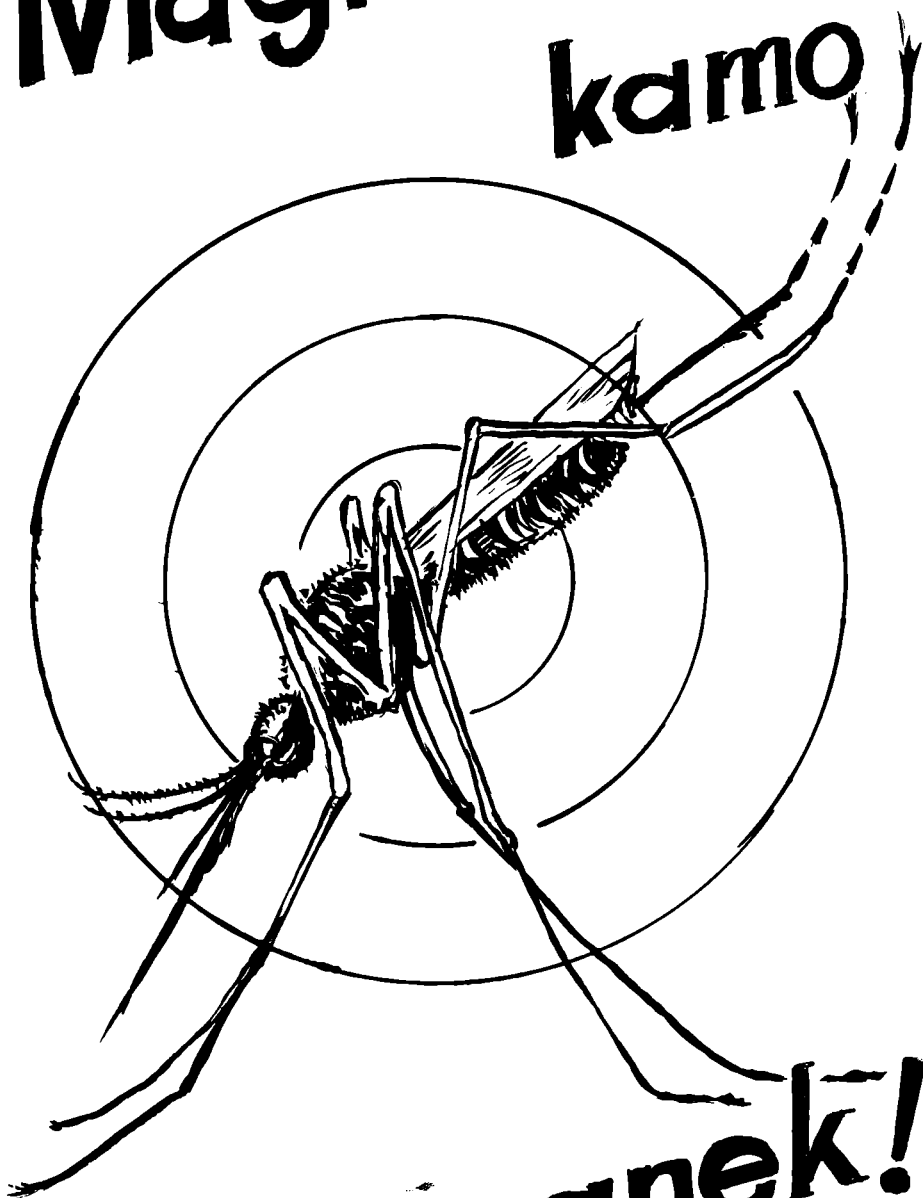

**Maghamarag
kamo**

ka tagnek!

Mamanua

MAGHAMARAG KAMO

KA TAGNEK!

(Mamanwa)

Published by
the Summer Institute of Linguistics
in cooperation with
the Adult Education Department
and
the Bureau of Public Schools
of
the Department of Education
Manila, Philippines

1965

PREFACE

This health pamphlet features the cause and treatment of malaria. It has been translated for the Mamanwas of Agusan and Surigao by Jeanne and Helen Miller of the Summer Institute of Linguistics.

One purpose for teaching reading in the vernacular is to facilitate the process of assimilation and enable the Mamanwas to move with ease into the mainstream of National life. This pamphlet is presented in diglot form using the Mamanwa and Visayan dialects in order to provide reading practice for new Mamanwa readers, thus assisting them to gain fluency in both dialects.

14.6-1165-325

Intakigan si Ramo.

Guitakigan si Ramo.

Intakigan si Ramo.

Maimpis iza ni Gopal.

Nagabentag si Ramo ka saleg.

Ingkooban di iza kay garabi ya toong takig.

Waton di si Gopal nga ama na maimpis daw ya toong asawa.

Nagapinagmatay siran kay warâ di ya magtabangay kaniran.

Guitakigan si Ramo.

Anak siya ni Gopal.

Naghigda si Ramo sa salug.

Guipotos siya sa habol kay grabe ang iyang takig.

Anaa si Gopal ang amahan sa bata, ug ang iyang asawa.

Subo sila kaayo kay walay makatabang kanila.

Minlaong si Howan nga padoktoran
mo itong maimpis mo.

Si Juan miingon, "Dalha ninyo ang
inyong anak ngadto sa mananambal."

Mimpanik di, ya tao ka lagkaw niran.

Si Howan ani ya toong ngaran.

Sombalay iza niran.

Nangotana iza kan Gopal nga kay ono sa nagapinagmatay sa kamo?

Minlaong si Gopal nga kay garabi di ya hilanat na kanaming maimpis.

Nagakalooy si Howan kaniran.

Minlaong si Howan nga kay-an kon warâ di ya takig natióng maimpis padoktoran mo iton.

May tawo nga misaka sa ilang balay.

Si Juan ang iyang ngalan.

Silingan nila siya.

Nangutana siya kanila, "Ngano kamo nagsubo?"

Mitubag si Gopal, "Kay ang among anak dunay takig ug taas ang iyang hilanat."

Naluoy si Juan sa ila.

Miingon si Juan, "Kun wala na unya ang iyang takig ug hilanat dalha ang bata ngadto sa mananambal."

Nagagaras di si Gopal.

Naglampas si Gopal sa sagbut.

Pagkaodto ka warâ di ya takig ni Ramo.
Piro maloza pen ya toong lawas.
Na, angkaro siran kontana ka doktor
piro warâ di piliti niran.
Minlaong si Gopal ka toong asawa nga
anggaras pen hao dilod ka Tawe kay
dazaw may piliti ta konsilom.
Pagkakonsilom mimpanaw di siran ngaro
ka doktor.

Sa udto wala nay takig si Ramo.
Apan maluya pa ang iyang lawas.
Gusto silang moadto sa mananambal apan
walay ilang ikaplete.
Miingon si Gopal sa iyang asawa,
"Maglampas ako sa lugar sa usa ka
Bisaya aron adunay atong ikaplete."
Sa sunod adlaw sila miadto sa mananambal.

Minlaong si Gopal ka doktor nga
intakigan ya maimpis nao kahabi.

Miingon si Gopal ngadto sa mananambal,
"Ang akong anak guitakigan kagahapon."

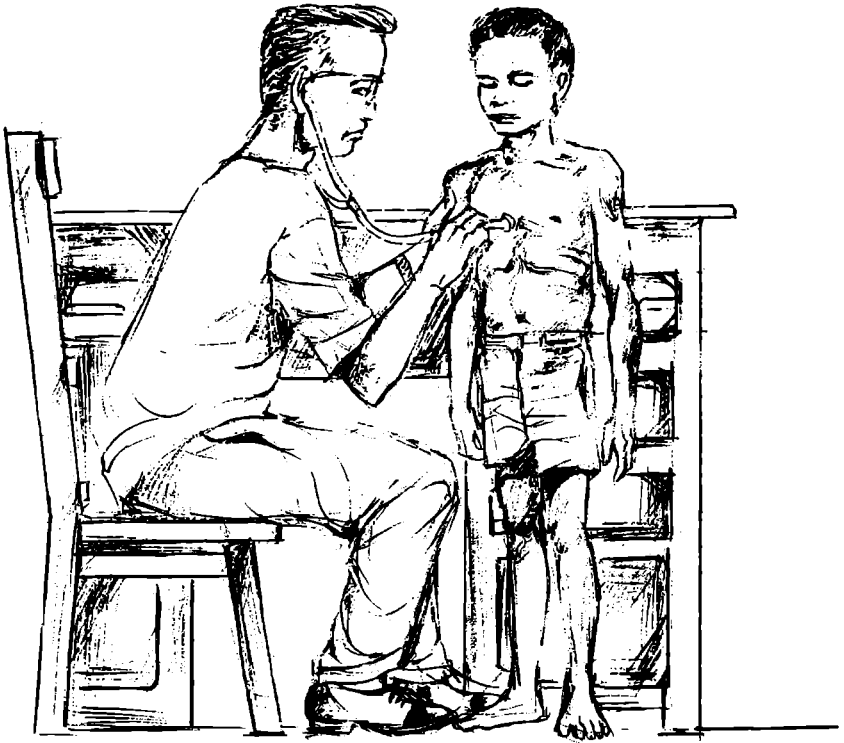
Pagdateng niran ka doktor waton di
ya manga magapatambal.

Nangotana ya doktor ka ama ni Ramo
nga ono say masakit na maimpis mo?

Minlaong si Gopal nga intakigan
ining maimpis o kahabi.

Garabi ya toong hilanat.

Pagabut nila sa mananambal dunay uban
nga pasyente usab didto.
Guipangutana sa mananambal ang amahan
ni Ramo, "Unsay sakit sa inyong anak?"
Mitubag si Gopal, "Adunay takig ang
akong anak kagahapon.
Taas usab ang iyang hilanat."

Impaaparatohan si Ramo ka doktor.

Guihiling sa mananambal si Ramo.

Pagpaaparato ni Ramo ka doktor
minlaong ya doktor nga bagè ini gazed.

Na, mimpanan-og ya doktor kaniran nga
itong takig mo garing iton ka binangaan
na tagnek.

Kay ya tagnek ani kay nakadara ka
kagaw na takig.

Na, ya helà na manga tagnek ani ya
pisà hasta ya manga sagbet nga mabasa-
basà.

Nabereng si Gopal hasta ya toong asawa
daw si Ramo ka impanan-og kaniran.

Pagkahuman sa mananambal sa paghiling
kang Ramo miingon siya, "Tinuod nga
may takig siya."

Gui-ingnan sila sa mananambal, "Ang
takig nagaguikan sa pinaakan sa lamok
kay ang lamok lamang ang nagdala sa
kagaw sa takig."

Ang puluy-anan sa mga lamok mao ang mga
lunangan ug mga sagbuton nga dapit.
Si Gopal, ang iyang asawa, ug si Ramo
natingala.

Ining kamokin ani ya tambal ka takig.

Ang kamokin usa ka tambal sa takig.

Nangotana si Gopal ka doktor nga onhon sa nami pag-obos ka manga tagnek?

Kay mapildi sa kami kay-an na manga tagnek.

Mintogon ya doktor kan Gopal kon ono ya ipatay ka manga tagnek.

Pagkakamhan na doktor pagtogon kaniran inhatag naiza ya tablitas nga kamokin ka ama ni Ramo.

Kay tambal koni ka takig.

Min-oli di si Gopal hasta ya toong asawa daw maimpis naiza.

Nangutana si Gopal sa mananambal, "Unsay angay namong pagabuhaton aron masumpo ang mga lamok?

Kay tingale ug masakit usab kami unya." Gitudlo-an sa mananambal si Gopal kon unsay angay buhaton aron sa pagpatay sa mga lamok.

Pagkahuman sa pagtudlo sa mananambal kanila guitaga-an sila ug kamokin kay matud niya usa kini ka maayong tambal sa takig.

Si Gopal, ang iyang asawa, ug anak namauli dayon.

Mintomar di si Ramo ka tambal ka
takig.

Guitomar ni Ramo ang tambal para
sa takig.

Pagdateng niran ka lagkaw mintomar
di si Ramo ka kamokin nga tolong
bolos.

Pagkakonsilom mintomar iza pag-
isab ka tolong bolos kay ani ka say
togon na doktor kanangiza.

Pag-abot nila sa ilang balay, guitomar
dayon ni Ramo ang tolo ka tabletas
nga kamokin.

Sa sunod adlaw mitomar na usab siya
ug tolo ka tabletas kay maoy tugon
kaniya sa mananambal.

Namagsabet di ya manga tao.

Ang mga tawo nagsabutsabut.

Pagdateng ni Gopal ka toong manga songbalay minhawag iza ka toong manga songbalay nga ey magtipon naa kita kay wani say togon kanta garing ka doktor.

Pagkatipon na manga tao mimpananog si Gopal kaniran nga wani ya ipatay ka bagè ta.

Pag-abut ni Gopal sa balay sa iyang mga silingan misinggit siya ngadto kanila, "Magtigum kita kay adunay mananambal."

Sa natigum na sila miingon si Gopal ngadto kanila, "Ania ang usa ka butang nga makasumpo sa mga lamok."

Ya takig koni garing ka binangaan·
na tagnek. Nagahelà ya tagnek
ka pisà.

Nag-ingon siya nga ang takig
naga-guikan sa pina-akan sa
lamok.
Ang lamok ana-a mag-puyo sa lunangan.

Na, minlaong ya doktor kanao nga ya takig koni garing iton ka binangaan na tagnek.

Kay ya tagnek ani kay nakadara ka takig ta.

Na, ya helà koni na tagnek wadizan ka pisà hasta ya manga sagbet nga mabasa-basà.

Garasen mazo koni ya manga sagbet nga mabasa-basà.

Hasta magketaw kamo ka manga pisà kay magahel-an na manga tagnek.

Ang mananambal nag-ingon kanako nga ang takig nagaguikan sa pina-akan sa lamok.

Tungod kay ang lamok mao lamang ang nagdala sa takig.

Ang puloy-anan sa lamok ana-a sa mga lunangan ug sa kasagbutan.

Nag-ingon siya nga atong pamutlon ang mga kasagbutan.

Ug, nag-ingon siya nga atong tabunan ang mga lunangan tungod kay kini ang mga puloy-anan sa mga lamok.

Nagabomba ya magbombahay ka lagkaw.

Usa ka tinugyanan sa pagtambal sa
takig nagabisibis ug tambal sa
balay.

Pagpakabati ka na manga tao minlaong
siran nga hala maggaras naa kita.

Magkadelemay siran paggaras.

Pagkakonsilom namagkotaw siran ka
manga pisà.

Hasta kon andateng ya magbombahay
dizan ka sitiyo ta pabaiden ta kay
pagbomba.

Kay magapakapatay ka manga kagaw
daked ka lagkaw ta.

Sa pagkadungog sa mga tawo miingon sila,
"Pamutlon nato ang mga sagbot."

Ilang gui-pamutol ang mga sagbot
hangtud sa hapon.

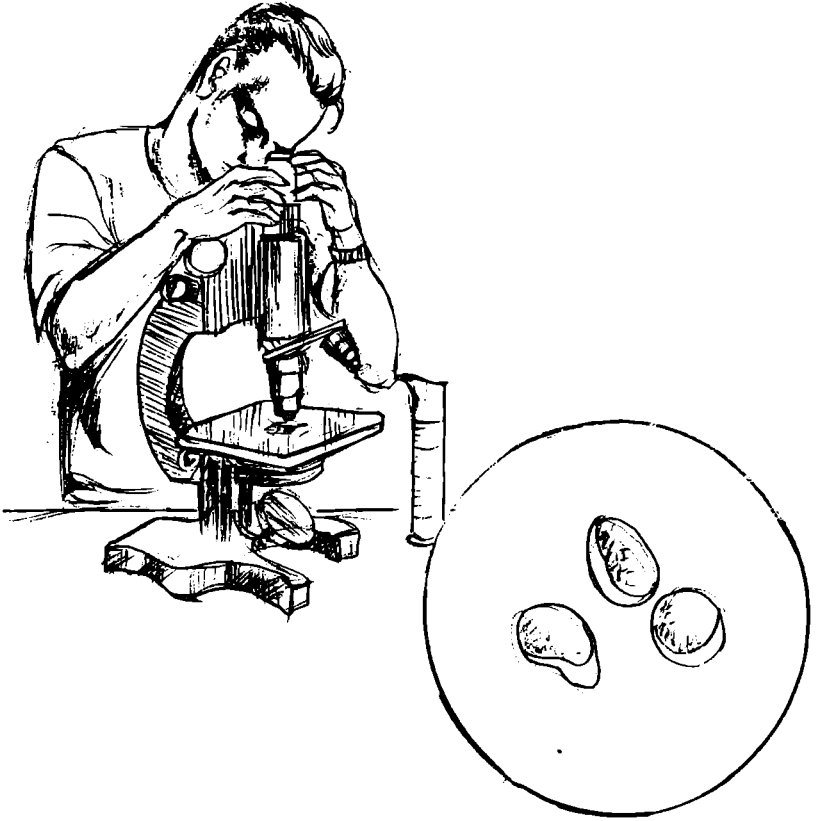
Sa sunod adlaw ilang gui-pangtabunan
ang mga lunangan.

Ug, sa pag-abut sa tinugyanan sa
pagtambal sa balangay ilang gui-
tugotan siya sa pagbisibis ug tambal.

Tungod kay kini maka patay sa mga kagaw
nga ana-a dinha sa atong balay.

Nangita ya doktor ka
manga anak na tagnek.

Ang mananambal nangita
sa itlog sa lamok.

Wani ya anak na tagnek
dalem ka dogò na tao.

Mao kini ang itlog sa lamok nga
ana-a sa dugo sa tawo.

Kon andateng ya tao dizan ka lagkaw
mazo pabaidan mo iza ka pagkawà ka
dogò mo.

Kay ansosi iza kon may manga anak
pen na tagnek dalem ka dogò mo.

Kon makitan naiza ya anak na tagnek
tambalan dazon kay dazaw diri antakig
ko kay-an.

Kung ang tawo moabut sa inyong balay
tugoti siya sa pagkuha sa inyong
dugo.

Kay kini iyang paga-susihon kung aduna
pa bay itlog sa lamok sa inyong dugo.
Kung iyang makita nga aduna pay itlog
sa lamok iya dayon kamong tambalan
aron dili kamo takigan unya.

Kada kahabzen mimpabizon di siran.

Sila natulog sa sulod sa musketero
matag gabii.

Na, wani pen ya togon na doktor kanta
nga paliten mazo ya pabizon kay kada
kahabzen magpabizon kamo.

Kay dazaw diri an-arani ya manga
tagnek kamazo.

Pagkasabet na manga tao ka togon
garing ka doktor manapi siran hasta
mimpalit di ya kada isang ka minzé
ka pabizon.

Kada kahabzen mimpabizon di siran.

Aniay laing tugon sa mananambal,
mopalit ug musketero ug diha matulog
sa sulod niini matag gabii aron ang
mga lamok dili makaduol kenimo.

Ug sa nakasabut ang mga tawo sa tugon
sa mananambal nangita dayon sila ug
kwarta ug ang matag banay nakapalit
sa musketero.

Matag gabii diha sila matulog sa sulod
sa musketero.

Minsazà di ya manga tao.

Ang mga tawo nalipay.

Minsazà di si Gopal hasta ya toong
asawa daw si Ramo hasta ya manga
songbalay niran kay warâ di ya takig
niran hasta warâ di ya manga tagnek.

Si Gopal, ang iyang asawa, ug si Ramo
nalipay, ug hasta ang ilang mga
silingan nalipay tungod kay wala na
sila'y takig karon ug wala na usab
mga lamok.

English translation of Mamanwa
health pamphlet on the cause
and treatment of malaria.

Title: You (pl.) look out for the
mosquito!

Page 1: Ramo has malarial chills.

2: Ramo has malarial chills.
He is the child of Gopal.
Ramo is lying on the floor.
He is wrapped in a blanket
because his malarial chills
are very severe.
There is Gopal, who is the
father of the child, and his
wife.

They are very heavy-hearted
because there is no one to
help them.

3: John said, "You take your
child to the doctor."

4: A person climbed up to their
house.

His name was John.
He was their neighbor.
He asked them, "Why are you
heavy-hearted?"

Gopal said, "Because our child
is having severe malarial
chills and fever."

John pitied them.

John said, "Later when the
chills and fever are gone
you take your child to the
doctor."

5: Gopal is cutting grass.

- Page 6: At noontime Ramo's malarial
chills were gone.
But his body was weak yet.
• They wanted to go to the doctor,
but they had no fare.
Gopal said to his wife, "I will
cut grass down river at the
Visayan's place so that we will
have fare tomorrow."
When the next day came they went
to the doctor.
- 7: Gopal said to the doctor, "My
child had malarial chills
yesterday."
- 8: When they arrived at the doctor
there were patients there.
The doctor asked Ramo's father,
"What sickness does your child
have?"
Gopal said, "My child had mala-
rial chills yesterday.
He had a very high fever."
- 9: The doctor examines Ramo.
- 10: When the doctor had examined
Ramo he said, "This is indeed
malaria."
The doctor told them, "This
malaria is from the bite of a
mosquito because the mosquito
is the only thing that carries
the germ of malaria.
The home of the mosquito is the
mud-hole and the damp grass."
Gopal, his wife, and Ramo were
surprised at this.
- 11: This camoquin is medicine for
malaria.

- Page 12: Gopal asked the doctor, "What can we do to get rid of the mosquitos?"
Because later we'll be taken over by them."
The doctor instructed Gopal what would kill the mosquitos. When the doctor had finished instructing them he gave them camoquin tablets because he said that it was medicine for malaria.
Gopal, his wife, and child went home.
- 13: Ramo swallowed the medicine for malaria.
- 14: When they arrived at the house Ramo swallowed the three tablets of camoquin.
The next day he again swallowed three tablets because this was the doctor's instructions to him.
- 15: The men are discussing together.
- 16: When Gopal arrived at his neighbors he called to them, "Let's gather together because here is the doctor's instructions to us."
When they had gathered together Gopal told them, "Here is the thing that will get rid of the mosquitos.
- 17: He said that the malarial chills came from the bite of the mosquito.

The mosquito lives in the water-hole.

Page 18: The doctor told me that malarial fever comes from the bite of the mosquito, because the mosquito is the only thing that carries our malarial fever.

The home of the mosquito is there in the water-holes and the damp grass.

He said that we are to cut the damp grass.

Also, he said to fill in the water-holes because these are the home of the mosquitos."

19: The malarial health officer is spraying the house.

20: When the men heard that they said, "Let's cut the grass."

They cut the grass until afternoon.

The next day they filled in the water-holes.

Also, when the health officer arrived at the village they allowed him to spray, because this would kill the germs up in the houses.

21: The doctor is looking for the eggs of the mosquito.

This is the egg of the mosquito in the blood of a person.

22: "When the person arrives at your house allow him to take your blood,

because he will examine it to see if there are still eggs of the mosquito in your blood. If he sees the eggs of the mosquito he will immediately treat you so that you will not get malarial chills later.

Page 23: They sleep under a mosquito net every night.

24: Here is another instruction of the doctor, "buy a mosquito net and sleep under it every night.

So that the mosquitos will not come near you."

When the people understood the doctor's instructions they looked for money and each family bought a mosquito net.

Every night they slept under the mosquito net.

25: The people are happy.

26: Gopal, his wife, and Ramo are happy, also his neighbors are happy because they have no malarial fever now and no more mosquitos.

Back Cover: We kill the mosquitos!

